

ΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΑ ΟΜΙΛΙΑ ΓΙΑ ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Αλέξανδρος-Μιχαήλ Χατζηλύρας
katoomba@cytanet.com.cy

Գերաշնորհ Սրբազան Հայր, Արժանապատի Բաղանայ Հայրեր, Έντιμε κύριε Δήμαρχε, Αξιότιμε κύριε Εκπρόσωπε των Αρμενίων στη Βουλή, πρώην Βοηθό Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, πρόεδροι και εκπρόσωποι του Θρονικού και του Εκτελεστικού Συμβουλίου της Μητρόπολης, πρόεδρε και μέλη της Σχολικής Εφορείας, Διευθύντρια των Αρμενικών Σχολείων Նարեկ, πρόεδρε και μέλη επιτροπής διαχείρισης του Ιδρύματος Փայլածան, εκπρόσωποι αρμένικων κομμάτων και οργανώσεων, πρώην Διευθυντή του Ναρέκ, εκλεκτοί προσκεκλημένοι, սիրելի բարեկամներ/αγαπητοί φίλοι και φίλες,

Είναι με μεγάλη χαρά που βρίσκομαι απόψε ανάμεσά σας, και η εδώ παρουσία σας με τιμά ιδιαίτερα και μου αποδεικνύει για άλλη μια φορά την έμπρακτη αγάπη και το γνήσιο ενδιαφέρον σας για το έργο μου, αλλά και τη σημασία που αποδίδετε στην Ιστορία της σημαντικής αυτής κοινότητας, της οποίας οι ρίζες χάνονται στο πέρασμα των αιώνων.

Αντίθετα με τις περισσότερες κοινότητες της Αρμενικής Διασποράς, το παρελθόν της αρμενοκυπριακής κοινότητας έχει βάθος στο χρόνο. Αυτό το εκπληκτικό παρελθόν ήταν που αρχικά με ώθησε να μελετήσω την αρμενοκυπριακή κοινότητα, στο πλαίσιο της συνεργασίας μου με την εφημερίδα «Πολίτης», για την ετοιμασία ενός ΧΡΟΝΙΚΟΥ, περίπου την ίδια περίοδο που ετοιμάζα αντίστοιχα αφιερώματα για τη μαρωνιτική και τη λατινική κοινότητα. Αν και υπάρχουν ενδείξεις ότι η ιστορία της αρμενοκυπριακής κοινότητας πιθανόν να ανάγεται στην εποχή του Տիրակա Մեծ (1^{ος} αιώνας π.Χ.) ή ακόμη στον 5^ο αιώνα π.Χ, είναι βέβαιο ότι ξεκινά το έτος 578 μ.Χ. Έκτοτε, και για τουλάχιστον 14 αιώνες, η κοινότητα αυτή συνεχώς αλλάζει μορφή και χαρακτήρα, παραμένοντας ωστόσο ένα αναπόσπαστο κομμάτι του μωσαϊκού που ονομάζεται κυπριακός πολιτισμός.

Οι Αρμένιοι στην Κύπρο υπήρξαν στρατιώτες, ιππότες και πολεμιστές, έμποροι, ευγενείς και φεουδάρχες, επαγγελματίες, τεχνίτες και επιχειρηματίες. Για αιώνες, η φιλόξενη κυπριακή γη αποτελούσε καταφύγιο για τους Αρμένιους: κατά τη Φραγκοκρατία και την Ενετοκρατία, εδώ κατέφευγαν Αρμένιοι από την Κιλικία και το Λεβάντε για να γλυτώσουν από τις επιθέσεις των Μωαμεθανών· επί Τουρκοκρατίας, εγκαταστάθηκαν εδώ Αρμένιοι από την Κιλικία και τη Μικρά Ασία για μια καλύτερη ζωή, ενώ μεταξύ 1894-1923, ως αποτέλεσμα των χαμιτικών σφαγών, της σφαγής των Αδάνων, της Αρμενικής Γενοκτονίας, των μαζικών απελάσεων και των τρομερών σφαγών, η Κύπρος άνοιξε απλόχερα τις αγκάλες της για να δεχθεί χιλιάδες Αρμένιους από την Κιλικία, τη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη, που κατέφθασαν απ' όλα της τα λιμάνια, ιδιαίτερα αυτό της Λάρνακας, άλλοι από τύχη και κάποιιο από πρόθεση.

Πάμφτωχοι, κατατρεγμένοι και ρακένδυτοι, μερικοί απ' αυτούς επέλεξαν τελικά να παραμείνουν στην Κύπρο, την οποία αγάπησαν και έκαναν πατρίδα τους. Εργατικοί, καλλιεργημένοι και φιλοπρόοδοι, δεν άργησαν να ορθοποδήσουν στο ωραίο αυτό νησί, και να καταστούν άνθρωποι των γραμμάτων και των τεχνών, πρωτοπόροι φωτογράφοι, αξιόπεραστοι τεχνίτες, εξάιρετοι γιατροί, ικανοί επιχειρηματίες, δεινοί έμποροι, πολύγλωσσοι μεταφραστές, αλλά και επιμελείς δημόσιοι υπάλληλοι και αστυνομικοί. Ταυτόχρονα, οι Αρμένιοι գաղաղակներ έδωσαν μια νέα πνοή στην παλιά κοινότητα των սիրահար, όχι χωρίς προστριβές και αντιπαραθέσεις. Επιπλέον, το Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο Մελկονյան, που κτίστηκε μεταξύ 1924-1926 με τη γενναιοδωρη και φιλόδοξη δωρεά των Αιγυπτιαρμενίων καπνεμπόρων αδελφών Քրդարի και Վարապետ Մելիքյան, προσέφερε στέγη και μόρφωση σε εκατοντάδες ορφανά της

Γενοκτονίας· στην πορεία, κατέστη ένα παγκοσμίου φήμης δευτεροβάθμιο αρμενικό σχολείο και αποτελούσε - μέχρι και το άδικο κλείσιμό του το 2005 - ένα φάρο ελπίδας και πολιτισμού για τον απανταχού αρμενισμό και την αρμενοφωνία.

Αργότερα, στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, Αρμένιοι από την Αίγυπτο και την Παλαιστίνη κατέφθασαν εδώ ως πρόσφυγες. Την ίδια περίπου περίοδο, η αρμενοκυπριακή κοινότητα έζησε ένα είδος μαρασμού, που οφειλόταν σε τρεις παράγοντες: το Υτρημνηρ, όταν κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1940-1960 πολλές οικογένειες μετανάστευσαν στη σοβιετική Αρμενία, αποτέλεσμα μιας σειράς υποσχέσεων και προσδοκιών, το Emergency του 1955-1959, το οποίο αναστάτωσε την ανήσυχη ηρεμία που επικρατούσε και οδήγησε περισσότερους Αρμενοκύπριους στην ξενιτιά, αλλά και τις Φασαρίες του 1963-1964, αποτέλεσμα των οποίων ήταν να καταληφθεί η αρμενική συνοικία της Λευκωσίας, με τη μεσαιωνική εκκλησία της Παναγίας, το κτίριο της Μητρόπολης, το ιστορικό μνημείο της Γενοκτονίας, το Σχολείο Υτιηρβτωί-Νιηρηιύτωί και τα οικήματα του Հայ Աղիւր, της ΑΥΜΑ και του Բարեգործական. 231 Τουρκόπληκτες αρμενοκυπριακές οικογένειες προσφυγοποιήθηκαν και έχασαν τις εργασίες τους. Τουρκοκρατούμενη είναι έκτοτε και η μεσαιωνική εκκλησία της Παναγίας του Կալիշիηր στην περιτειχισμένη Αμμόχωστο.

Ωστόσο, με τη βοήθεια και τη στήριξη του Προέδρου και Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', αλλά και των εκάστοτε κυπριακών κυβερνήσεων, η αρμενοκυπριακή κοινότητα κατάφερε να ευημερήσει και να ευδοκιμήσει. Εξάλλου, όταν με το Σύνταγμα του 1960, αναγνωρίστηκε ως «*θρησκευτική ομάδα*» και με σχετικό δημοψήφισμα επέλεξε να ανήκει στην ομόθρησκη ελληνοκυπριακή κοινότητα, σφράγισε το πεπρωμένο της και την ιστορική της πορεία για τις επερχόμενες γενεές. Έκτοτε, Αρμενοκύπριοι και Ελληνοκύπριοι είναι ενωμένοι σταθερά στον αγώνα για τη δικαίωσή τους από τα δεινά που υπέφεραν από τους Τούρκους και τους Τουρκοκυπρίους, με καθημερινή υπενθύμιση τις σκλαβωμένες οροσειρές του Արարատ και του Πενταδακτύλου. Δεν είναι καθόλου τυχαίο, εξάλλου, ότι η πρώτη αναφορά για την Αρμενική Γενοκτονία από διεθνές βήμα έγινε το 1965 στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ από τον τότε Κύπριο Υπουργό Εξωτερικών Σπύρο Κυπριανού, και ότι η Κύπρος κατέστη η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα (και η δεύτερη παγκοσμίως), που αναγνώρισε την Αρμενική Γενοκτονία, μετά από το ψήφισμα 36 που κατέθεσε στη Βουλή το 1975 ο αείμνηστος τότε Εκπρόσωπος Տըրք Անդրապատ Արարատ. Επί της θητείας του, ο επίσης αείμνηστος Εκπρόσωπος Արարատ Արարատ κατέθεσε στη Βουλή τα Ψηφίσματα 74/1982 και 103/1990, καταδικάζοντας την Αρμενική Γενοκτονία.

Η βάρβαρη και άνομη τουρκική εισβολή του 1974 έπληξε και την αρμενοκυπριακή κοινότητα, αφού προσφυγοποιήθηκε ολόκληρη η κοινότητα της Αμμοχώστου, καθώς και κάποιες οικογένειες που διέμεναν στην Κερύνεια και τη Λευκωσία, βομβαρδίστηκε ο κοιτώνας των αγοριών του Մելկոնյան, μία Αρμενοκύπρια είναι έκτοτε αγνοούμενη και καταλήφθηκε η ιστορική μονή του Սուրբ Մարի, γνωστή και ως Αρμενομονάστηρο ή Սուրբ Մարի. Παρά τα δικά της προβλήματα, από τον επόμενο κίονας χρόνου της δικής της τραγωδίας, η Κύπρος αποτέλεσε το καταφύγιο, προσωρινό για πολλούς μόνιμο για μερικούς, Αρμενίων πολιτικών προσφύγων που διέφυγαν από τον εμφύλιο πόλεμο του Λιβάνου (1975-1990), τις εξεγέρσεις στη Συρία (1976-1982), την ισλαμική επανάσταση στο Ιράν και τον πόλεμο Ιράν-Ιράκ (1978-1988). Επίσης, μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης (1991) και μέχρι σήμερα, εκατοντάδες Αρμένιοι από την Αρμενία, τη Γεωργία και τη Ρωσία ήρθαν στην Κύπρο ως οικονομικοί πρόσφυγες, αναζητώντας μια καλύτερη ζωή.

Η τραγική αυτή ιστορία, μα και η αταλάντευτη επιμονή και η αθεράπευτη αισιοδοξία των Αρμενίων ήταν αυτή που αρχικά με ώθησε σε περισσότερη έρευνα. Η έρευνά μου αρχικά βασίστηκε σε ένα μικρό αριθμό αγγλόφωνων και ελληνόφωνων βιβλίων και άρθρων που

ασχολούνταν, άμεσα ή έμμεσα, με την κοινότητα. Ταυτόχρονα, με βάση τη δομή που έθεσα στο ΧΡΟΝΙΚΟ για τη μαρωνιτική κοινότητα, προσέγγισα την αρμενοκυπριακή κοινότητα υπό ένα νέο πρίσμα, υπό μία νέα οπτική γωνία. Ανέτρεξα στις απογραφές πληθυσμού της αποικιοκρατίας, δημιούργησα σχετικούς δημογραφικούς χάρτες και προσπάθησα να δώ την κοινότητα όχι ως κάτι το σταθερό και μόνιμο, αλλά ως μια διαχρονική παρουσία που συνεχώς μεταβάλλεται. Η βοήθεια του Εκπροσώπου, της Μητρόπολης και διαφόρων άλλων φορέων και ατόμων μου ήταν ανεκτίμητη.

Η κυκλοφορία του ΧΡΟΝΙΚΟΥ με την εφημερίδα «Πολίτης», στις 14 Σεπτεμβρίου 2008, προσέφερε μια παγκύπρια κάλυψη στην κοινότητα και έδωσε την ευκαιρία στους αναγνώστες του να ενημερωθούν για την ιστορία της κοινότητας, καθώς και για διάφορες άλλες πτυχές της, όπως την καταγωγή και τη χριστιανική ταυτότητα των Αρμενίων, την Αρμενική γλώσσα, τους χώρους εκπαίδευσης/λατρείας/ανάπαυσης των Αρμενοκυπρίων, αλλά και τους διάφορους αρμενοκυπριακούς συλλόγους και οργανώσεις. Ωστόσο, παρά την πρωτοτυπία και τη μοναδικότητα του ΧΡΟΝΙΚΟΥ, υπήρχε και ένα σημαντικό μειονέκτημα: ο επιβεβλημένος από την εφημερίδα περιορισμός χώρου.

Περί τα τέλη του 2008, προσεγγίστηκα από το Ίδρυμα Φωιωηδτωί, με σκοπό τη συνεργασία για την έκδοση του ΧΡΟΝΙΚΟΥ στα Αγγλικά, έτσι ώστε να διαβάζεται από όλο τον κόσμο. Με τη σύμφωνη γνώμη της επιτροπής διαχείρισης, αποφασίσαμε πως η έκδοση αυτή θα περιείχε περισσότερα ιστορικά και άλλα στοιχεία για την κοινότητα. Έτσι, ξεκίνησα μια πολύμηνη έρευνα, σε οποιοδήποτε βιβλίο είχε σχέση με την Κύπρο, ανακαλύπτοντας και φωτίζοντας άγνωστες πτυχές της ιστορίας. Ταυτοχρόνως, με την ανεκτίμητη βοήθεια κάποιων Αρμενοκυπρίων φίλων, κατάφερα να έχω πρόσβαση σε αρμενόφωνα κείμενα που αφορούσαν την κοινότητα και, έτσι, μια πιο πλήρη εικόνα.

Μετά από αρκετή δουλειά κοπιώδους έρευνας, και χάρη στη χρηματοδότηση από το Ίδρυμα Φωιωηδτωί, η αγγλική και επαυξημένη έκδοση, με τίτλο «*The Armenians of Cyprus*» έγινε πραγματικότητα στα μέσα Μαΐου του 2009, όταν το βιβλίο εκδόθηκε στη Λάρνακα και διανεμήθηκε δωρεάν στα αρμενοκυπριακά σπίτια και σωματεία. Βλέποντας την πιο λεπτομερή και σφαιρική κάλυψη της κοινότητας μέσω του βιβλίου αυτού, μου προτάθηκε όπως μεταφραστεί και στα Ελληνικά, έτσι ώστε να υπάρχει ανάλογη κάλυψη και στην ελληνική γλώσσα. Κατά τη διάρκεια του καυτού καλοκαιριού που μας πέρασε, μετάφρασα, με αρκετό κόπο, το περιεχόμενο του βιβλίου στην ομολογουμένως δύσκολη Ελληνική γλώσσα. Έτσι, στα τέλη Οκτωβρίου του 2009 το βιβλίο εκδόθηκε υπό τον τίτλο «*Οι Αρμένιοι της Κύπρου*», και πάλιν με την ευγενή χορηγία του Ιδρύματος Καλαϊτζιάν.

* * * * *

Αρχικά, είχα δηλώσει πως αυτό με τράβηξε ήταν η εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ιστορία της κοινότητας. Στην πορεία, όμως, και αυτό που τελικά με κράτησε, ήταν όταν ο δεσμός μου άρχισε να παίρνει και προσωπικό χαρακτήρα, γνωρίζοντας όλο και περισσότερα μέλη αυτής της αξιόλογης κοινότητας. Με κάθε άτομο και κάθε οικογένεια που γνώριζα, άνοιγε και ένα παράθυρο, μια πόρτα στην υπέροχη αυτή κοινότητα, και ταυτόχρονα ένιωσα ότι απέκτησα μια δεύτερη οικογένεια, εσάς. Εσάς, που με αγκαλιάσατε και με δεχθήκατε στην κοινότητα, την εκκλησία και τους συλλόγους· εσάς, που με φιλέψατε και εκτιμήσατε το έργο μου· εσάς, που με φιλοξενήσατε στα σπίτια σας και μοιραστήκατε μαζί μου τις ιστορίες σας· εσάς, που μου ανοίξατε την πύλη για μια νέα διάσταση στον πολιτισμό, την ιστορία, την επικοινωνία και τη γνώση· εσάς, με τους οποίους έχουμε κοινούς αγώνες και διαμαρτυρίες, κατά της αυθαιρεσίας της Τουρκίας, η οποία επιμένει να καταπατά τα ανθρώπινα δικαιώματα και να αρνείται τη διάπραξη της Αρμενικής Γενοκτονίας και της τουρκικής εισβολής, και κατά της αυθαιρεσίας των ξένων δυνάμεων, που βάζουν τα συμφέροντά τους πάνω από το δίκαιο.

